# Návaznost a hodnoty: co je a co není román

Ivo Pospíšil
*Ústav slavistiky*
*Filozofická fakulta Masarykovy univerzity*

**Continuity and Values: What Is and What Is Not a Novel**
Litikon, 2026, Vol. 11, No. 1, pp. 28-36
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-8358-0765
DOI: https://doi.org/10.17846/litikon.2026.11.1.28-36

The author of the present study explores a long-standing debate concerning the essence of the novel as a genre. This issue relates to how earlier stages of literary development shape the interpretation of later phenomena within genre theory, closely connecting with the core themes of Marta Keruľová's scholarly work. The paper examines the dispute between the Russian medievalist Dmitry Likhachev and the Danish-German Slavic scholar Adolf Stender-Petersen regarding the Old Russian adaptation of The Tale of Varlaam and Ioasaf (11th–12th centuries). This text belongs to a chain of similar works reflecting—among other things—the political ambitions of Muscovite Rus, and later the concept of Moscow as the third Rome ("and there will never be a fourth") proposed by the starets (elder) Philotheus of Pskov. Other texts in question include The Acts of Digenis (11th–12th centuries), The Tale of the Indian Tsardom / The Tale of Rich India (11th–13th centuries, though with highly uncertain dating), and The Tale of the Babylonian Empire (16th–17th centuries). While Stender-Petersen identifies in these works the power of fiction—which is typical of aesthetic and artistic relevance, fictionality, belles-lettres, and novelistic traits—Likhachev finds nothing in Old Russian literature that even remotely resembles a novel. According to him, medieval genres form closed monads tied to practical utility, particularly within a religious and ecclesiastical environment. Conversely, the development of modern literature demonstrates how medieval genres penetrate modern literary evolution like a subterranean river. The author places both concepts within the broader context of past and contemporary novel theories.

Keywords: novel, The Tale of Varlaam and Ioasaf, Old Russian literature, Dmitry Likhachev, Adolf Stender-Petersen

Tvorba Marty Keruľové je mi velmi blízká právě tím, že maximálně využívá to, co nám vštěpovali naši někdejší univerzitní učitelé v Brně kdysi v sedmdesátých letech 20. století: staré texty nebo staré jazyky se učíme pro ně samé, ale hlavně proto, abychom hlouběji a šířeji pochopili dobu, v níž žijeme a poznali její kořeny a příčiny jejích rysů. S tím je ovšem spojena problematika axiologie, kdysi a snad i dílem dnes součásti filozofie v tradičním slova smyslu, nauky o hodnotách a hodnocení a návaznosti, kontinuity a diskontinuity (Pospíšil, 2010a, 2010b).

Právě s odkazem na dominantní vědeckou orientaci jubilantky, soustředěnou kolem axiologických problémů návaznosti, návratů a hodnot, přicházím s případovou ministudií o jednom

© 2026 Ivo Pospíšil. Toto dielo je licencované pod licenciou
Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0).

textu staré literatury východních Slovanů/staroruské literatury, složitě narativně strukturovaného života Buddhy *Vyprávění o Varlaamovii/Barlaamovi a Joasafovi* (*Povesť o Varlaamovi i Ioasafovi*) s řadou impaktů byzantských, perských a arabských v síti buddhismu, snad i manicheismu, zoroastrismu, gnóse, raného křesťanství a islámu, který sankt-petěrburský rodák, dánsko-německý rusista Adolf Stender-Petersen ve svém dávném literárněhistorickém, dnes již dávno klasickém spisu *Dějiny ruské literatury* (německý překlad *Geschichte der russischen Literatur,* 1957; původně dánsky *Den russiske litteraturs historie*, Gyldendal, København, 1952) a v několika studiích pokládal z několika důvodů za román, stejně jako několik dalších dále zmiňovaných staroruských textů, a to na rozdíl od svého ruského kolegy, medievisty, sovětského akademika a čestného doktora z Oxfordu Dmitrije Sergejeviče Lichačova, který to odmítal. Již na počátku uvádím, že tyto okolnosti kladu do ještě širších souvislostí historických a metodologických, aniž bych na výchozí otázku dal jednoznačnou odpověď, i když zde vyslovuji a zdůvodňuji svůj názor.

Problém této případové ministudie souvisí s mnohem obecnější otázkou definice románu, tedy odpovědi na otázku, co je to román. O to se pokoušeli různí badatelé v podstatě od 17. století, fragmentárně jistě i dříve, i když román nebo to, co se mu z dnešního pohledu podobalo, nebyl dlouhá staletí součástí oficiálních nebo všeobecně respektovaných poetik. Stál na okraji jako to, co nemá valnou hodnotu, nebo to byla nálepka (label), kterou se označilo to, co bylo vytvořeno v mluvené latině, tedy v lingua romana rustica, resp. sermo vulgaris, nebo to, co obsahovalo rytířskou etiketu soubojů a službu dámě (Damendienst). Teprve později se objevil román jako žánr vysloveně prozaický, investigativní, odhalující tajemství v návaznosti na Apuleiovy *Proměny neboli Zlatého osla*, v podobě španělského pikareskního románu (novela pícaresca), která potom zaplavil Evropu, aby v literatuře svými klíčovými prvky zůstal i jako součást větších románových struktur. Koncepce románu jsme podrobněji zmínili v naší knize o ruském románu, takže se k této obecné poloze již nebudeme vracet (Pospíšil, 2005, 2014a; Dubrow, 1982; Dunlop, 1845; Forster, 1927, 1971; Fowler, 1982; Freeborn, 1973; Friedemann, 1910; Gifford, 1964; Gillespie, 1996; Golovin, 1897; Ludvíkovský, 1925; Bachtin, 1963, 1979, 1975, 1980). Z hlediska vývoje definice románu je proto pochopitelná geneze románu v teorii Bachtinova příznivce a žáka Vadima Kožinova, který vznik skutečného románu v dnešním slova smyslu spojuje až s renesancí, tedy právě s pikareskním žánrem, ačkoli, jak víme, současně se poměrně brzy rozvíjejí i zárodky psychologického románu, např. *Kněžna de Clèves* (*La Princesse de Clèves*, 1678) od Marie-Madeleine Pioche de La Vergne, komtesy de La Fayette, známé zkráceně jako Madame de La Fayette, nebo o sto let později *Nebezpečné známosti* (*Les Les Liaisons dangereuses*, 1782) Pierra Ambroise Choderlos de Laclos, tedy svého druhu, jak se někdy uvádí, „l'aventure interieure" oproti původnímu „l'aventure exterieure".

Definice románu se po staletí pohybovala mezi různými kritérii: obsahovým, resp. syžetovým, tedy předmětem narace, tematice a struktuře; tak se o románu vyjadřovali různí autoři, o nichž jsme ve svých knihách a studiích o románu psali; svou roli hrála také kvantita, rozsah díla; dokonce Edward Morgan Forster vypočítal, od kolika slov lze mluvit o románu. Jde také o počet postav a jejich vývoj, tedy tzv. round a flat characters, co by mohlo definovat román, ale ukázalo se, že je to nedostatečné, nepřesné a román to v celku nepostihuje: jako příklad jsem někde uváděl několik desítek stran prvního pikareskního románu *Lazarillo z Tormesu* (80–100 stran podle formátu knihy, se všemi komentáři a poznámky až 200), zatímco například *Román o životě* (příznačný český překlad ruského názvu *Povesť o žizni*, což znamená prostě Vyprávění

o životě, neboť v tomto případě není slovo „povesť“ termínem tradičně označujícím střední epiku), má v různých vydáních od tisíce do dvanácti set stran – všechno se to jeví jako román a tak je také označováno. Naše definice vychází z toho, že musí být široká: román je rozsáhlý prozaický žánr směřující k zachycení celistvosti člověka a světa. Podle G. W. F. Hegela a poté György Lukácse je moderní náhradou eposu, je to podle Hegela epos měšťanský, buržoazní, tedy bürgerliche Epopöe, jenž – na rozdíl od eposu – již nemůže postihnout onu celistvost, ale snaží se o to. Toto směřování je tedy důležité, všechny ostatní znaky jsou druhotné.

V Rusku se román vyvíjel ze zdrojů autochtonních i allochtonních, jak jsme o tom mnohokrát psali. Ve vztahu k prakticky nikdy neukončené sekularizaci kladla ruská literatura románu silný odpor a román byl svého druhu kukaččím vejcem ruského písemnictví jako žánr nemorální (Pospíšil, 1998a, 1999, 2005, 2022).

Autochtonní kořeny ruského románu jsou poměrně obrysové a rozptýlené. Tvoří je staroruská epika a narativní či sakrální žánry (kázání, kroniky, hagiografie či válečné povídky) z období východoslovanského středověku. Tato literatura, kterou Rusové s odkazem na historický význam slova „ruský“ („drevnerusskaja“ nebo „drevnjaja russkaja“, v 19. století také „starinnaja“) označují jako staroruskou, však de facto od 13. století patřila celému východoslovanskému prostoru (Pospíšil, 2014b). Byla psána v podstatě staroslověnštinou, resp. církevní slovanštinou s různou mírou východoslovanských prvků (tzv. obecnou východoslovanštinou). Právě tyto žánrové struktury pak mohly vytvořit podloží pro vznik budovaného románu. Ale definitivní průlom přišel až pod tlakem Petrových reforem v 18. století importem románu ze západní Evropy, jenž byl překládán nebo adaptován, „převáděn“ (rusky „pereloženije“, nikoli „perevod“), jak bylo a je v Rusku zvykem: tomuto postupu, který svou „uvolněností“ otvíral „boční okno“ k originálnímu vývoji, říkám prae-post efekt. I když ve stopách V. Kožinova budeme například *Život protopopa Avvakuma jím samým napsaný* (1672–1674) nazývat ruským protorománem, nenajdeme podle D. S. Lichačova v staroruské literatuře nic, co by jen vzdáleně připomínalo román (Sipovskij, 1909–1910).

Koryfej ruské medievistiky, teorie literatury, genologie/žánrologie a koneckonců sémiotiky to vyjádřil v řadě svých publikací, výrazně již na pátém mezinárodním sjezdu slavistů v Sofii roku 1963 a posléze ve studii publikované v Moskvě s názvem *Systém literárních žánrů Staré Rusi*: „Необходимо изучить прежде всего те названия жанров, которые могут быть извлечены из самого материала средневековой письменности. Задача эта, конечно, необыкновенно трудна и, думается, никогда не будет разрешена в полной мере и с) бесспорной ясностью“ (Lichačëv, 1963, s. 48). A dále: „Литературные жанры древней Руси, имеют очень существенные отличия от жанров нового времени: их существование в гораздо большей степени, чем в новое время, обусловлено их применением в практической жизни“ (s. 54).

Lichačov uvádí různorodost dobové žánrové terminologie, což se promítá i do dalšího vývoje ruské literatury, a to zejména u některých autorů, kteří vytvářeli – postmoderně řečeno – středověké intertexty, jako např. Nikolaj Semjonovič Leskov: posleslovije, dejanije, zavet, izbranije, letopiś, izbornik, žitije, propoveď, ispovedanije, molenije, moĺba, obličenije, obličiteĺnoje opisanije, otvet, pamjať, povesť (neterminologicky ve smyslu narace, vyprávění), pozorišče, pokazanije, pochvala, prenije, pritča, razmyšlenije, reč’, skazanije, slovo, tolkovanije, čtenije, tvorenije, spor atd.

Lichačov správně poukazuje na společenskou funkčnost žánrů, které slouží praktickým životním účelům, a to jistě není znakem pouze ruské literatury. Problém nastává v situaci, kdy

proces sekularizace v Rusku startuje pozdě a probíhá neochotně a pomalu a není vlastně nikdy zcela ukončen; o tom jsme pojednali nejednou, také ve zvláštní studii (Pospíšil, 2018, s. 178–188). Slovo „román" se tu užívá konvenčně, jako např. rytířský román, který se v Rusku překládal nebo parafrázoval, ale nebyl autochtonní, v 18. století se sem přenášel západoevropský román, především francouzský a anglický.

Lichačov negoval existenci románu ve staroruské literatuře, tedy v časovém rozpětí 11.–17. století, právě na základě jiné funkčnosti žánrů ve středověku a jiného žánrového systému. Jelikož Lichačov tvrdí, že charakter a funkce žánru ve středověké ruské literatuře se řídily potřebami praxe a žánry i jejich nomenklatura přicházely zvnějšku, nemohly tu údajně vzniknout estetické a jiné umělecké předpoklady románu. Podle něho má staroruská literatura ráz historický a věcný (Sachliteratur), nejde tedy o fiction, tedy výmysl, i když nevím, jak došel k tomu, že předpokladem vzniku románu je právě a jenom fikce; podobně to je s tzv. vymyšleným hrdinou či fiktivní literární postavou, podobně vidí ve středověkých žánrech utilitaritu a etiketu a nezájem o soukromý život, ale to není přinejmenším přesné; ostatně sám uvádí příklady, třeba *Povesť o Petre i Fevronii Muromskich*, jejíž syžet vzdáleně připomíná literární (novelistickou) pohádku Boženy Němcové *Chytrá horákyně* (*Národní báchorky a pověsti*, 1846) nebo její moderní zpracování Jana Wericha jako *Královna Koloběžka První* (ve sbírce *Fimfárum*, 1960), později v podobě animovaného (1981) nebo televizního filmu (1984). Podle Lichačova tedy ani staroruská epika nemohla vytvářet zárodky ruského románu, ty prý vznikaly až na přechodu k novověku. Kdy však začal ruský novověk, přesně nevíme. Na Západě se v historiografii „modern history" spojuje s objevením Ameriky (1492), v Rusku se novověk rodí postupně až na konci 17. století, a to povlovně – prvky středověku v jazyce a kultuře trvají až do druhé poloviny 18. století.

Ve dvoudílném opusu, který nebyl dosud překonán, *Istorija russkogo romana* (1962–1964), se vývoj ruského románu charakterizuje jako přechod od satirických narativních forem k evropským žánrům a spojuje se s polovinou 18. století. Připouští se, že tzv. světské povídky („bytovyje povesti", např. *Povesť o Savve Grudcyne* nebo *Povesť o Frole Skobejeve*, spojované se sedmdesátými lety 17. století) vytvářely jako žánry takřka sekulární (spolu se sakralitou v *Životě protopopa Avvakuma*) půdu pro román a překonávaly středověký strach z výmyslu (nevím, zda tento strach byl něčím dominantním). Za tvůrce novověkého románu se pokládá až Nikolaj Michailovič Karamzin, ale ve stejné době vytváří prozaické struktury (kromě básní) i Alexandr Nikolajevič Radiščev, nejprve novelistické (*Deník jednoho týdne*), poté románové. Právě v jazykově stylové oblasti se tu sráží ruský středověk a novověk: Radiščevovy postavy v *Cestě z Petrohradu do Moskvy* mluví o moderní, aktuální politice jazykem středověkých žánrů s převažujícími staroslověnismy, zatímco Karamzinův román *Dopisy ruského cestovatele* je už jazykově moderní s užíváním neologismů; tedy dělicí linie nevedla po hranici román – ne-román, ale středověk – novověk (Pospíšil, 1998b, 2016, 2017a, 2017b).

Tzv. zrození ruského románu spojují autoři zmíněné kolektivní práce s rokem 1829, ale to by bylo hodně pozdě. Překvapivě je zdůrazněn nejen *Jurij Miloslavskij* Michaila Nikolajeviča Zagoskina, ale také *Ivan Vyžigin* Fadděje Bulgarina jako tzv. mravně satirický román. Deset stran analýzy, kterou *Dějiny ruského románu* věnují tomuto agentu III. oddělení Tajné kanceláře Jeho Veličenstva Mikuláše I., dokládá, že právě dílo Bulgarinovo vznikalo svými podněty v tranzitivní zóně Ruské říše na hranici s polským prostorem, Baltií, Ukrajinou a Běloruskem, v multinacionálním a multilingválním prostředí, v němž se protínaly různé vlivy a impulsy

přicházející ze západní a střední Evropy. Z pohledu první třetiny 19. století bychom mohli uvést Antonije Perovského Pogorelského, který svým novelistickým cyklem a románem *Monastyrka* utvářel most od německé „romantiky", zejména E. T. A. Hoffmanna, a anglického „Gothic Novel" k dalším ruským hoffmannistům a vyznavačům „napínavého, tajemného čtení", včetně Gogola a Dostojevského, a Vasilije Trofimoviče Narežného, který svým pseudopikareskním románem *Ruský Gil Blas* (1814; česky *Nový Gil Blas*) rozvíjel práci s pikareskním žánrem a jeho transformací na ruské půdě, kudy pak vedla cesta k Bulgarinovi (*Ivan Vyžigin*) a Gogolovi (*Mrtvé duše*) (Narežnyj, 1978; Pospíšil, 2002). Naopak zdůrazňování významu Alexandra Sergejeviče Puškina v souvislosti s počátky ruského románu bychom spíše přitlumili: kromě *Kapitánovy dcerky* a několika delších novel, skutečných, tedy syžetově nasycených, nikoli primárně charakterologických a deskriptivních („long short story"), včetně *Dějin vesnice Gorjuchino* (*Istorija sela Gorjuchina*, 1830), *Pikové dámy* (*Pikovaja dama*, 1833) nebo *Cesty do Erzerumu* (*Putešestvije v Arzrum vo vremja pochoda*, 1829, vyšlo 1836) či mystifikačního cyklu *Bělkinovy povídky* (*Povesti pokojnogo Ivana Petroviča Belkina*, 1831) nebo *Egyptské noci* (*Jegipetskije noči*, 1837), *Osamělý domek na Vasiljevském ostrově* (*Ujedinënnyj domik na Vasiľjevskom*, 1839) a řady dalších, nenapsal žádný román v dnešním významu; *Evžen Oněgin* má znaky románu, včetně směřování k celistvosti a kontinuitně diskontinuitní vývojové linii, ale je vlastně ironickým výsměchem (již použitím vybroušené, vrcholně obtížné básnické formy alžbětinského sonetu – oněginské/puškinské strofy) básníka společenskému tlaku na románu; sám se k jeho tvorbě nutil, ale neúspěšně (napsal desítky, snad i více románových incipitů, ale většinou v nich nepokračoval ani je nedokončil), sám próze obecně vzdoroval a psal o tom v metadigresích *Evžena Oněgina* i jinde (Pospíšil, 2006). Ostatně nedokončenost různých procesů, společenských i kulturních, je typickým ruským znakem (sekularizace nahrazena v posledních desetiletích postsekularismem, podle trockistů nedokončená nebo zrazená bolševická revoluce apod.).

Lichačov kritizoval v tomto smyslu názor dánsko-německého rusisty Adolfa Stender-Petersena na některé staroruské texty, které pokládal za romány: podle Lichačova toto označení neodpovídá jejich žánrovému charakteru. V tom bych se zakladatele časopisu Scando-Slavica a koryfeje skandinávské a evropské slavistiky, zejména rusistiky, zastal.[1] Lichačovův

[1] Adolf Franz Emil Stender-Petersen (1893–1963) se narodil v Pargolově (rusky Pargolovo, karelsky Parkola, finsky Parkala v dnešním okrese Vyborg, švédsky Viborg, německy Wiburg, finsky Viipuri, součást federálního města Sankt-Petěrburgu), otec byl původem ze severního Šlesvicka, matka byla baltská Němka, vyrostl v hlavním městě Ruské říše, zde absolvoval německou St. Petri Schule, na tamní univerzitě studoval klasickou a slovanskou filologii (učitelé S. F. Platonov a germanista F. A. Braun). Roku 1915 se přestěhoval do Dánska, přijal dánské občanství a pokračoval ve studiu v Kodani, absolvoval 1919 a současně byl asistentem v Kongelige Bibliothek v Kodani. Z nedostatku vhodných míst v Dánsku přijal místo lektora ve švédském Göteborgu, dizertaci však obhájil 1923 v Kodani, poté se stal profesorem v Dorpatské (Děrptské) univerzitě (Jurjev/Dorpat/Derpt/Děrpt/Tarbat, nyní Tartu v Estonsku), v roce 1931 se vrátil do Dánska, kde se stal soukromým docentem a poté se uplatnil na nově založené univerzitě v Århusu, kde se stal roku 1941 profesorem a také zakladatelem katedry slavistiky, byl zde děkanem, rektorem, po druhé světové válce přednášel v USA na Kolumbijské univerzitě v New Yorku, další pozvání již nemohl realizovat, neboť mu roku 1951 zakázali vstup do USA. Stender-Petersen měl silné levicové názory, které prokázal i v poněkud naivní politologické esejistice, nicméně kriticky se ozval po potlačení maďarské revoluce roku 1956 Sovětskou armádou. Jádro jeho tvorby bylo zpočátku v lingvistice, bádal o slovanských slovesech, o vlivu germánských a skandinávských jazyků na východoslovanské, také slovesným videm ve slovanských jazycích, potom však přešel

názor je etiketně sociologický: vychází z toho, že žánrová forma se objevuje až na určitém stupni ekonomicko-společenského vývoje, ať už vypadá jakkoli. Že prostě není možné, aby se vyskytovala v této vývojové etapě. Odmítá tedy stav, že by se žánrová forma vymykala z doby a vznikla přirozeně jako důsledek kulturního vědomí a individuální vynalézavosti. Podobně kdysi nizozemský slavista a literární teoretik Douwe Fokkema odmítal, že by se v slovanských literaturách mohl během osmdesátých až devadesátých let 20. století, o době dřívější nemluvě, vyskytovat postmodernismus, protože tyto země nedosáhly technologické úrovně USA (to se prý týkalo i zemí západní Evropy), což není ani marxismus, ale spíše vulgární sociologismus (Fokkema – Bertens, 1986). Naopak – a vývoj to mnohokrát doložil a můj termín prae-post efekt z toho vychází: právě nedostatečně imitované formy mohou dát vznik novým formám, které radikálně posouvají stav literatury jiný směrem; osudy ruského románu ze zlatého věku ruské literatury jsou toho názorným dokladem. V definici románu vycházím nejen z toho, že jde o úsilí dosáhnout celistvost vidění člověka a světa, ale také o kontinuitně diskontinuitní tvar, který vzniká v řadě etap jakoby znovu, „na zelené louce", tedy jakoby diskontinuitně, ale současně navazuje na předcházející vývojové etapy s pamětí žánru, tedy kontinuitně. Takže román mohl svou evoluci započít ve starověku v Indii, Číně, Japonsku, pravděpodobně i v Sumeru a Egyptě, ale především v antickém Řecku a helénistickém období Alexandra Makedonského, znovu ve středověku, kde dostal jméno, nanovo od renesance a humanismu, přes manýrismus, reformaci a protireformaci, baroko, rokoko a dále ke klasicismu až po současnost, proměňovat se, ale současně opět potvrzovat svou identitu rozpětím žánru (Pospíšil, 1992), třeba i intertextualitou a stylotvornými a žánrotvornými výpůjčkami.

Jedním z Lichačovových argumentů proti Stenderu-Petersenovi je přílišná a neblahá modernizace středověkého žánrového systému z pozice dneška, že mechanicky vztahuje tzv. západní představy o literárních žánrech na Rusko, resp. východoslovanský areál. Podle mého názoru byl pravdě blíže dánský rusista. *Povesť o Varlaamovi i Ioasafovi* je vlastně životopis Buddhy, tedy životní dráha Sidhárty Gautamy/Buddhy transponovaná do křesťanského kódu. Za román tento text Stender-Petersen pokládal proto, že jej nelze identifikovat s tradiční hagiografií a že dosavadní středověké představy o žánrové skladbě překračuje: bohatý příběh/syžet, prvky avanturního a výchovného románu, odchod od světa; jde tedy o didaktický román, v němž žánrová synkreze – vycházející z transformace orientální legendy o Buddhově životě – vytváří rozvinutý polygenerický útvar s podobenstvími, tematickou atraktivitou a delšími dialogy, takže tento útvar by bylo možné nazvat hagiografickým románem, který již překračuje sakrální funkce. Jak tomu na slovanském východě bývalo, syžet byl přes Byzanc a Gruzii na Rusi přijat jako křesťanská legenda, ale má zjevně orientální kořeny a svou vícežánrovostí položil základy ruského románu, které se pokládají za autochtonní na rozdíl od západoevropských syžetů, jež sem pronikaly později a pokládají se za allochtonní.

Podobné názory vyjadřuje Stender-Petersen k *Činům Digenise* (*Devgenijevo dejanije*) již ve stati z roku 1938 publikované v německém časopise Slavische Rundschau a později rusky a argumentačně poněkud jinak v časopise Scando Slavica. Autor vyjadřuje svůj názor mimo

ke studiu literatury, zejména ruského středověku a klasiky. Napsal *Dějiny ruské literatury* (*Den Rusiske litteraturs historie*, v. 1–3, Gyldendal, København, 1952, německy jako *Geschichte der russichen Literatur, 1-2*, C. H. Beck, München, 1957). Stender-Petersen byl spoluzakladatelem časopisu Scando-Slavica a čelným účastníkem mezinárodních sjezdů slavistů a členem Mezinárodního komitétu slavistů. Jeho dílo bylo mezinárodně vysoce ceněno, a to také v SSSR a Rusku.

jiné takto: „Die indische Kontemplationsphilosophie, die so den russischen Leser erreichte, gelangte zuweilen auch in christlicher Verkleidung auf Umwegen in die russische Literatur" (Stender-Petersen, 1957, s. 88). A dále ukazuje na orientální původ látek, které se však radikálně proměnily, rusifikovaly se, byly ruským prostředím nasáty, upravovány a transponovány dle prae-post efektu, tedy získávaly jiný význam a funkci, stávaly se polygenerickými strukturami; proto bych se přikláněl k tomu, že postupně získávaly autochtonní charakter na rozdíl od příběhů přebíraných od Petrových reforem v 18. století ze západní Evropy. Postupné budování žánrového podloží ruského románu je charakteristické vrstvením syžetů a žánrových forem z různých vícenárodních, vícekulturních a různých náboženských prostředí. To dodává těmto textům mimořádnou důležitost a specifické rysy, které se mohly stát impulsem pro ruský román vůbec a snad stály i u podstaty zlatého věku a tzv. zázraku ruské literatury v 19. století. Interetnicita, jež se v ruské literatuře obecně a v románu zvláště ve vztahu k středověkým žánrům objevuje, by to mohla nepřímo dokládat. To by potvrzovalo i výše uvedenou definici románu jako žánru nejen směřujícího k celistvosti, ale také ke kontinuitně diskontinuitní evoluci; román vznikal jakoby stále znovu, ale vždy se silnou žánrovou pamětí. Tento přesah, jak se projevuje u Stendera-Petersena, ukazuje na to, že oproti přísné historicitě Lichačovově nutno brát také v úvahu textovou a žánrovou potencialitu, schopnost transgrese. A koneckonců, když si nyní opožděně připomeneme loňské jubileum Michaila Bachtina (1895–1975), které jsme v České republice připomněli na konferenci *Dialog kultur* v Hradci Králové a na workshopu *Michail Bachtin – mezi dialogem a mocí, mezi Ruskem a světem* v Brně (Pospíšil, 2025b, 2026) je jasnější, z jakých poloh vycházela jeho koncepce polyfonie, mnohohlasosti románu, například Dostojevského, jako reflexe multietnicity, multikulturality a multilingválnosti východoslovanského prostoru.

## LITERATURA


BACHTIN, Michail. 1963. *Problemy poetiki Dostojevskogo*. Moskva: Sovetskij pisateľ, 1963.

BACHTIN, Michail. 1975. *Voprosy literatury i estetiki. Issledovanija raznych let*. Moskva: Chudožestvennaja literatura, 1975.

BACHTIN, Michail. 1979. *Estetika slovesnogo tvorčestva*. Moskva: Iskusstvo, 1979.

BACHTIN, Michail. 1980. *Román jako dialog*. Praha: Odeon, 1980.

DUBROW, Heather. 1982. *Genre*. London – New York: Routledge, 1982.

DUNLOP, John. 1845. *The History of Fiction: Being a Critical Account of the Most Celebrated Prose Works of Fiction, from the Earliest Greek Romances to the Novels of the Present Age*. London: Longman, 1845.

FOKKEMA, Douwe W. – BERTENS, Hans (eds.). 1986. *Approaching Postmodernism*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1986. ISBN 0-90-272-2206-1.

FORSTER, Edward Morgan. 1927. *Aspects of the Novel*. London – New York: Edward Arnold & Co., Harcourt, Brace & Company, 1927.

FORSTER, Edward Morgan. 1971. *Aspekty románu*. Bratislava: Tatran, 1971.

FOWLER, Alastair. 1982. *Kinds of Literature. An Introduction to the Theory of Genres and Modes*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1982.

FREEBORN, Richard. 1973. *The Rise of the Russian Novel: Studies in the Russian Novel from Eugene Onegin to War and Peace*. Cambridge: Cambridge University Press 1973.

FRIEDEMANN, Käte. 1910. *Die Rolle des Erzählers in der Epik*. Leipzig: H. Haessel, 1910.

GIFFORD, Henry. 1964. *The Novel in Russia: from Pushkin to Pasternak*. London: Hutchinson & Co, 1964.

GILLESPIE, David. 1996. *The Twentieth-Century Russian Novel. An Introduction*. Oxford – Washington: Berg, 1996. ISBN 978-1-85973-078-2.

GOLOVIN, Konstantin. 1897. *Russkij roman i russkoje obščestvo*. S.-Peterburg: Tipografija A. A. Porochovščikova, 1897.

LICHAČËV, Dmitrij Sergerjevič. 1963. Sistema literaturnych žanrov Drevnej Rusi. In: VINOGRADOV, Viktor Vladimirovič – ROBINSON, Andrej Nikolajevič (eds.). *Slavjanskie literatury. Doklady sovetskoj delegacii. V meždunarodnyj sjezd slavistov (Sofija, 1963)*. Moskva: Izd. AN SSSR, 1963, s. 47–70.

LUDVÍKOVSKÝ, Jaroslav. 1925. *Řecký román dobrodružný. Studie o jeho podstatě a vzniku*. Praha: Universita Karlova, 1925.

NAREŽNYJ, Vasilij Trofimovič. 1978. *Nový Gil Blas*. Praha: Práce, 1978.

POSPÍŠIL, Ivo. 1992. *Rozpětí žánru*. Brno: Sprint Print.

POSPÍŠIL, Ivo. 1998a. *Ruský román. Nástin utváření žánru do konce 19. století*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. ISBN 80-210-1770-8.

POSPÍŠIL, Ivo. 1998b. Život protopopa Avvakuma a Karamzinovy Dopisy ruského cestovatele jako uzlové body ve vývoji ruského románu. In: MIKULÁŠEK, Miroslav (ed.). *Litteraria Humanitas V – Západ a Východ II. Tradice a současnost (Literární směry a žánry ve slovanských a západních literaturách jako reflexe stavu světa)*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 85–109. ISBN 80-210-0969-1.

POSPÍŠIL, Ivo. 1999. Paradoxes of Genre Evolution: the 19th-Century Russian Novel. *Zagadnienia rodzajów literackich*, 1999, roč. 42, č. 1-2 (83-84), s. 25–47. ISSN 0084-4446.

POSPÍŠIL, Ivo. 2002. Rosyjskie i czesko-niemieckie inspiracje gotyckie. Porównanie aspektów rozvoju. In: GAZDA, Grzegorz – IZDEBSKA, Agnieszka – PŁUCIENNIK, Jarosław (eds.). *Wokól gotycyzmów. Wyobraźnia, groza, okrucieństwo*. Kraków: Universitas, 2002, s. 243–250. ISBN 8-324-20144-0.

POSPÍŠIL, Ivo. 2005. *Ruský román znovu navštívený. Historie, uzlové body vývoje, teorie a mezinárodní souvislosti. Od počátků k výhledu do současnosti*. Brno: Nadace Universitas, Akademické nakladatelství CERM, Nakladatelství a vydavatelství NAUMA, 2005. ISBN 80-7204-423-0.

POSPÍŠIL, Ivo. 2006. Romannaja oderžimosť kamerdinera Aleksandra Puškina. *Zagadnienia Rodzajów Literackich*, 2006, roč. 49, č. 1-2, s. 5–22. ISSN 0084-4446.

POSPÍŠIL, Ivo. 2010a. Axiologie starší literatury: komentáře a úvahy k jedné knize (Marta Keruľová: Hodnotové aspekty staršej literatúry. Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, Katedra slovenskej literatúry, Nitra 2009). *Slavica litteraria*, 2010, roč. 13, č. 1-2, s. 136–138. ISSN 1212-1509.

POSPÍŠIL, Ivo. 2010b. Ponorná řeka tradice: několik úvah. *Slavica litteraria*, 2010, roč. 13, č. 1-2, s. 134–135. ISSN 1212-1509.

POSPÍŠIL, Ivo. 2014a. *Literární genologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2014. ISBN 978-80-210-6894-0.

POSPÍŠIL, Ivo. 2014b. *Stará literatura východních Slovanů a ruská literatura 18. století*. Brno: Masarykova univerzita, 2014. ISBN 978-80-210-7281-7.

POSPÍŠIL, Ivo. 2016. Výročí N. M. Karamzina: Je jeho odkaz důležitý jen pro Rusko? *Proudy*, 2016, č. 1. ISSN 1804-7246. Dostupné: https://www.phil.muni.cz/journal/proudy/informace/vyroci/2016/1/pospisil_vyroci_n_m_karamzina.phphttp://www.phil.muni.cz/journal/proudy/informace/vyroci/2016/1/pospisil_vyroci_n_m_karamzina.php#articleBegin.

POSPÍŠIL, Ivo. 2017a. Perešagnuť porog epoch. Nikolaj M. Karamzin i jego pozicija začinatelja. In: AUTUKHOVICH, Tatsiana (ed.). *Nikolaj Karamzin v dialoge epoch i kultur*. Colloquia Litteraria Sedlcensia, Studia Minora, volumen X, Siedlce: Instytut Neofilologii i Badań Interdyscyplinarnych Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, Instytut Kultury Regionalnej i Badań Literackich im. Franciszka Karpińskiego, Wydawnictwo IKR[i]BL, 2017, s. 9–15, ISSN 2081-3546, ISBN 978-83-64884-64-1.

POSPÍŠIL, Ivo. 2017b. Tvorčeskije impuľsy Nikolaja Michailoviča Karamzina v oblasti maloj prozy i publicistiki. *Novaja rusistika*, 2017, roč. 10, č. 2, s. 51–60. ISSN 1803-4950.

POSPÍŠIL, Ivo. 2018. The Secular, the Sacral, and the Three Stages of the Postsecular in Russian Literature: The Past and the Present. In: SOSNOWSKA, Danuta – DRZEWIECKA, Ewelina (eds.).

*The Experience of Faith in Slavic Cultures and Literatures in the Context of Postsecular Thought*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2018, s. 178–188. ISBN 978-83-235-3717-5.
POSPÍŠIL, Ivo. 2022. Russkij roman kak neželannyj rebënok russkoj literatury. *Stephanos*, 2022, č. 2 (52), s. 75–93. ISSN 2309-9917.
POSPÍŠIL, Ivo. 2025a. Glosa k uzlovým bodům Michaila Bachtina. *Slavica litteraria*, roč. 28, 2025, č. 2, s. 142–144. ISSN 1212-1509.
POSPÍŠIL, Ivo. 2025b. Na okraj výročí Michaila Bachtina a brněnského workshopu. *Novaja rusistika*, 2025, roč. 18, č. 2, s. 80–91. ISSN 1803-4950.
POSPÍŠIL, Ivo. 2025c. Vokrug Bachtina v obščem i otnositeľno jego podchoda k romanu v častnosti. *Slavica litteraria*, 2025, roč. 28, č. 2, s. 25–37. ISSN 1212-1509.
POSPÍŠIL, Ivo. 2026. Michail Bachtin a ti druzí. *Philologia Rossica*, 2026 [v tisku]. ISSN 2694-8826.
SIPOVSKIJ, Vasilij Vasiljevič. 1909–1910. *Očerki istorii russkogo romana I-II*. Sankt Peterburg, 1909–1910.
STENDER-PETERSEN, Adolf Franz Emil. 1938. Zum Problem des Digenis-Romans. *Slavische Rundschau*, 1938, roč. 10, č. 6, s. 195–201.
STENDER-PETERSEN, Adolf Franz Emil. 1952. *Den russiske litteraturs historie*. København: Gyldendal.
STENDER-PETERSEN, Adolf Franz Emil. 1954. O tak nazyvajemom Devgenijevom dejanii. *Scando-Slavica*, 1954, roč. 1, s. 87–97.
STENDER-PETERSEN, Adolf Franz Emil. 1957. *Geschichte der russischen Literatur I*. München: C. H. Beck, 1957.

Prof. PhDr. Ivo Pospíšil, DrSc.
Ústav slavistiky
Filozofická fakulta Masarykovy univerzity
Arna Nováka 1
602 00 Brno
Česká republika
Ivo.Pospisil@phil.muni.cz